

Մեր կարծիքով մեր բժիշկների պարտաւորութիւնն է յորդորել ծնողներին և դպրոցների վարչութիւններին ուղարկել մանուկներին մարմնամարզական դասընթաց, յորդորել և հասակ առած անհատներին օգուտ քաղել այդ օգտակար հիմնարկութիւնից, որովհետեւ յայտնի է որ մարմնամարզութիւնը պահպանում է և հասակ առածներին շատ և շատ հիւանդութիւններից, պնդացնելով մարմնի ոյժերը: Աւրօպայի իւրաքանչիւր մի քաղաքի մէջ կան հասակ առած մարդիկներից բաղկացած մարմնամարզական ընկերութիւններ:

Իսկ իրան, պ. Լօպէսին, խորհուրդ կը տանք հրաւիրել մի մշտական բժիշկ իր հիմնարկութեան համար, եթէ նա ինչպէս յայտնել է իր յայտարարութեան մէջ, կամենում է մոցնել բժշկական մարմնամարզութիւնը, մանաւանդ այլանդակված կազմուածք ունեցող մանուկների համար:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ГОЛОСЪ“ ԼՐԱԳԻՐԻ ՅՈՒՐԱԿԱՆՈՒՄԸ

„Голосъ“ լրագիրը իր անցեալ տարվայ համարների մէջ երկու առաջնորդող յօդուածներ է ապել ուսուցիչ եկեղեցու և հոգեորականութեան մասին, որոնցով յիշեցնում է ընթերցողներին հոգեոր սինօզի նոր պրօկուրօրի նշանակելը և յայտնում է իր յոյսերը և ցանկութիւնները ուղղափառ եկեղեցու հարկաւոր վերանորոգութիւնների մասին:

Յիշեցնելով այն փաստը, որ ուսուցիչ վրդի հասարակ դաստիարակը զանազան աղանդներ է ընդունում, իսկ բարձր դասը զանազան ընկերութիւններ է կազմում, ու

րոնք բոլորովն անտարբեր են մնում եկեղեցական և կրօնական շահերի վերաբերութեամբ, համաձայնելով այն կարծիքի հետ, թէ դրա մէջ մասամբ մեղաւոր է հոգեորականութիւնը, լրագիրը մասնացոյց է լինում այդ երեւոյթի հետեւեալ պատճառների վրա. որ ուղղափառ եկեղեցական արտօրոգութիւնները բաւական անհասկանալի և ձանձրացնող են ժողովուրդի համար և մասամբ անկարգ, որ եկեղեցու մէջ կարգացածներից և երգածներից շատ բան անհասկանալի է ոչ թէ միայն ծխականների, այլ և հոգեորականներից շատերի համար, որ եկեղեցական գրքերի թարգմանութիւնները անբաւականացուցիչ են, որ այդ թարգմանութիւնները տեղ տեղ մութ և անհասկանալի են և մասամբ անկանօն:

Այս պակասութիւնները ցոյց տալուց յետոյ լրագիրը կարծիք է յայտնում, թէ հարկաւոր է Ռուսաստանի զանազան քաղաքներում մասնաժողովներ կազմել յուսաւորված և գիտնական հոգեորական անդամներով՝ եկեղեցական գրքերի անհասկանալի տեղերը ուղղելու և բացի այդ զանազան աղօթքների և եկեղեցական երգերի լեզուն փոխելու և այդ լեզուն հասարակ և ընդհանրութեան համար գիւրդմբռնելի դարձնելու նպատակով: Բացի այդ „Голосъ“ կարծում է, որ կարելի էր եկեղեցական արտօրոգութեան ժամանակ մի քանի անգամ կրկնով աղօթքները, մարդասերները և միակողմանի ընթերցանութիւնը կրճատել և այդպիսով լաւացնել նրանց յատկութիւնը, փոքրացնելով քանակութիւնը:

Լրագիրը փաստերով ապացուցանում է, որ այդպիսի վերանորոգութիւնը նոր աղանդ չի ծագեցնի և ուղղափառ եկեղեցու ամբողջութեանը չի վնասի:

„Այժմ վաւերի մէջ եկեղեցական արտօրոգութիւնները երկար են, նկատում է լրագիրը, ծխականների մէջ աւելի կարծ, իսկ պալատական, պետական և մասնաւոր եկեղեցիների մէջ արտօրոգութիւնները կըրճատվում են և փոփոխվում են: Այդ փոփոխութիւններից կախված են նրանց լաւ յատկութիւնները, որոնք մեզ պակասում են: Շտապով կարելի էր երգելը, մի և նոյն ժամանակ ընթերցողութիւնը չը վերջացրած երգեցողութեան սկսելը, աղօթող-

ների տաճարից անդադար դուրս գնալը և ներս մտնելը, երեխաների լացը և աղաղակները, դրանք բոլորն էլ սովորական այնպիսի երեւոյթներ են մեր ծխական եկեղեցիների մէջ, որոնք կարող են խանգարել ամենամեծ աստուածապաշտական տրամադրութիւնը: Եթէ կատարվեն վերոյիշեալ վերափոխութիւնները, արտաքին կարգապահութիւնը ինքն ինքն լաւ կը կանգնի, քանի որ աղօթքները լաւ կը հասկանան բոլորը, հետեւապէս չեն ձանձրանայ և նրանց աստուածապաշտական տրամադրութիւնն էլ չի խանգարվի: Եթէ լրագիրը կարծում է, որ եկեղեցական հասկանալի արտօրոգութիւններով զրաւված ժողովուրդին պէտք է աւելի մատչելի լինեն եկեղեցական շահերին և պէտքերին վերաբերեալ հարցերը: Այդպիսով կը բարելոքվեն եկեղեցական տնտեսութիւնը, հաշիւները, աղքատների հովանաւորութիւնը և ծխական ուսումնարանների դրութիւնը, որովհետեւ դրանք հասարակական գործ կը դառնան:

Խօսելով ուսուցիչ հոգեորականների դրութեան մասին, լրագիրը նկատում է, որ այդ դրութիւնը պէտք է մեծ փոփոխութիւնների ենթարկվի թէ ներքին, թէ արտաքին և թէ բարոյական կողմերից: Մեր բարձր հոգեորականութիւնը, ասում է լրագիրը, պէտք է հեռու լինի աստիճանաւորութիւնից և անմատչելի չը լինի: Կախկոպները պէտք է կատարեալ հովիւներ լինեն, մօտ լինեն ցածր աստիճանի հոգեորականներին և ժողովուրդին: Աւերմի կախկոպական աստիճանը ստանալու պայմաններն էլ պէտք է փոփոխվեն:

Լուսակրօններից վերջին ժամանակներում շատ քիչ կախկոպներ են ընտրվում, որոնք բարոյական և գիտնական յատկութիւններով գերազանց լինէին: Մի և նոյն ժամանակ պատահաբար և բոլորովն իրար եպիսկոպոսական աստիճանը յատկացրած է միայն կուսակրօններին: Եկեղեցական ոչ մի օրէնք այդ չէ պահանջում, ընդհակառակը, քրիստոնէական սկզբնական գաղափարի համեմատ, կուսակրօնները պէտք է հեռու մնան հասարակական վարչական գործունէութենից, նրանց համար պէտք է խորթ լինեն կենսական և գործնական շահերը:

„Մենք չենք զարթեցնում պսակված եպիսկոպոսների վիճելի հարցը, ասում է „Голосъ“, այլ պնդում ենք, որ եպիսկոպոս լինելու համար անպատճառ հարկաւոր չէ կուսակրօն լինել և այդ պաշտօնը պէտք է մատչելի անել ժողովրդական հոգեորականութեանը: Այլի քահանայներից շատերը, ասանց կուսակրօնութիւնն ընդունելու, կարող են եպիսկոպոս լինել: Այսպիսի եպիսկոպոսները աւելի ամուր կապված կը լինեն թէ միւս հոգեորականների և թէ ժողովրդի հետ և նրանց յարաբերութիւնները վերջինների հետ աւելի թաւաճ, մարդկային և բնական կը լինեն:“

Շարունակութեան մէջ լրագիրը կարծիք է յայտնում, որ հոգեորականներին պէտք է հեշտացնվեն այդ կոչումից հեռանալու միջոցները, որ հոգեորականների կրթութեան և հովուական պաշտօնի համար պատաստվելու միջոցները պէտք է լաւացնել, որ նրանց նիւթական դրութիւնը պէտք է ապահովել, որ վերջապէս նրանց վարձատրվելու մի քանի ստոր ձևերը պէտք է փոփոխել և այլն:

Վերջը լրագիրը նկատում է, որ եթէ հոգեորական դասի այդ անաջող պայմանները չը փոխվեն, մարդիկ կը ձեռնադրվեն ոչ թէ իրանց կոչման համեմատ, այլ ուրիշ նպատակներից դրդված:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Երեան, 25-ին դեկտեմբերի 80

«Մշակի» 199 և 228 համարներում Վրդայ ըստորագրութեամբ մի նամակագիր խօսելով լուսաւորչական հայերի դէպի բողոքականների ունեցած ատելութեան մասին, ի միջի այլոց յիշում է բողոքական Ասատուրին հրապարակաւ զանակոծելը և նրան սպանելը բողոքականութեան համար: Պարտաւորութիւն եմ համարում պ. Վրդային հետեւալ պատասխանը տալ: Բողոքական Ասատուրը իմ հարազատ հայրս է, նրան ոչ մի ժամանակ չեն ծեծել, նա այն կորած մուրած մարդիկներից չէր, որ համարձակվէին նորան փողոցում կամ մի այլ տեղ ծեծել: Զօրս սպանցին Նրեանից 17 վերստ հեռավորութեամբ Բէջլդաղլու գիւղում 1876 թուին. սպանողը քահանայ էր, Հայրս գնացել էր տէր հօր տունը նորանից իր 800 բուրլի ստանալիքի համար, քահանան կարծելով

Մեկ ամենքին յայտնի է, որ այդ փողոցը մինչև անգամ հանգստութիւն են վայելում էջմիածնում: Աւերմի «Պատկի» մայիսի համարի մէջ (8) մի ուրիշ՝ պ. ՅՎՄ-ի միջոցաւ ասել է հետեւեալը.

«... Էջմիածնի վրա խօսած ժամանակ գոնէ պէտք է թերթի («Մշակի» խմբագիրը) նրա պաշտօնական օրգանը: Այդքան վայր ի վերոյ՝ յարձակումներից յետոյ կը խոստովանի արեւօք պ. Արծրունին թէ ինքն սխալվել է, եթէ նրան ցոյց տան անցեալ տարվայ (այս 1879) հոկտեմբերի ամսանոթում տպուած, որ օգոստոսին առած են աղաչկերտացոյ փողոցով... (այս ինչ) ...արժեւորմանակներ... և այդ դրամի գործադրութիւնը յանձնված է Վ. Պօլսի Կարոցաւորաց Արեւիկան ընկերութեանը: Ի՞նչ արժէք ունեցան «Մշակի» առաջնորդող յօդուածներով պահանջները»:

Ասկ այդ խօսքերը, ասում ենք, մենք, լրագիրն էլ... բաւական չէ, որ (Արարատը), Էջմիածնի օրգանը, քննարկում է ժողովրդին, որ «Պատկի» էլ մի կողմից նրա օգնական է հանդիսանում... Զուարճացէք, ընթերցող, թէ ինչ կարծիք են Էջմիածնի պաշտպանողները (նոյն իսկ № 8): «... Ոմն Բագ. Արծրունին մի քանի կօպէկ նուիրելով (ի հարկէ սղգի պահանջները լրացնելու նպատակաւ), նոյնպէս և շատերը կարծես իրաւունք են ստանում պահանջող լինել... (պահանջել Էջմիածնից որ այդ կօպէկները իր նպատակին դործածվին)...»:

Սրան, Էջմիածնի պատուելի պաշտպանողներ, ուերէն կասն. «Вотъ тебѣ и разѣ!»:

Դարեանցը «Մշակում», որի մէջ եւ երեկոյս և Մօսկվայի կարծեմ 20 հայ ուսանողների բողոքը, բայց... բայց առաւել լաւ է լուել այդ բողոքի ստեղծվելու մասին, միայն այսքան կարող եմ ասել, որ Մօսկվայի հայ ուսանողութիւնը, որքան եւ անձամբ համոզվեցայ, իմանում է յարգել և սիրել այնպիսի զարովիչներին, որպիսին մեր տաղանդաւոր Իսաֆիլին է:

Մի օրգանից, որը ուղում էր ցոյց տալ իրան ընդունակ հասկանալու թէ՛ ինչ է ուսանողը և ինչ է ուսուցիչը և ուսուցիչը etc. etc., ի հարկէ, ընթերցող, դուք չէիք կարող սպասել հետեւեալը.

Պ. Թ. Զ., իբր թէ ցոյց տալով Դարեանցին, որ նրան ամենին աւելորդ էր (Մշ. № 143) յիշել իր ուսանող լինելը (Բնչու է յիշել այդ պ. Դարեանցը ցոյց կը տանք ներքե), ասում է.

«... Իսեղիք, պարոններ, Մօսկ. համալսարանի իրաւաբ. բաժնի ուսանող և գիտէք ինչ է նշանակում ուսանող—մի ամենիմաստ, բազմագէտ...» չենք ուզում շարունակել արտագրել զանազան երեխայական ծաղրութիւնների ամբողջ մի շարք: Այստեղ մենք ուշադրութիւն կը դարձնենք պ. Թ. Զ.-ի այն խօսքերի վրա, որոնք վերաբերվում են առհասարակ ուսանողութեան.

«... Բայց ներքեք, պ. Դարեանց, մեք այդ անունից (այսինքն ուսանող) շլացողներից չենք, այդ նոր բառ չէ մեզ համար, մեք տգէտ ամբողջի դադարաւոր չունենք ձեր ուսանողութեան վրա, մենք համոզված ենք թէ չէլը միշտ էլ էլ կը մնայ, թէ կուզ Մեքքայ էլ տանես ներքե...» (№ 30)

Բրա՛վո... որ Յիսոփիլին է խօսացել աւելի համակրութեամբ... Եթ լամպայ մէջ այսպիսի փոփոխութիւն մի լրագրի հայեացքների մէջ, բայց ոչ. սա մի զարմանալու բան չէ. մենք գիտենք և դուք, պ. Պապաճանեանց, ինքներդ էլ գիտէք թէ ինչ շարժառիթներ էին ստիպում ձեզ իւրեւ ուսանողների գլուխը: Մենք այդ կը ցոյց տանք փոքր ինչ ներքե:

«Ապացոյցներ, պատմական փաստեր, օրինակներ, իրողութիւններ...» գոռում է «Մեղու Հայաստանի»: Որքան էլ պատմութիւնից վերցրած օրինակներ ցոյց տաս, որքան էլ փաստեր աչքի առաջ դնես, նա դարձեալ շարունակում է ասել թէ «Մշակը» առանց փաստերի է խօսում և այլն և այլն: Մի և նոյն քաղաքականութեան հետեւի և Պատկին:

«Պատկին» աշխատակցում են Էջմիածնի երկու երեւելի պաշտպանողներ Թ. Զ. և ՅՎՄ: Մենք չենք իմանում թէ՛ ոչ են այդ պարունները, բայց թէ դրանց յօդուածների սխալատեքական ձևերից, թէ ոճից, թէ, վերջապէս, լօգիկայից երեւում է թէ հոգեորականների որ կարգից պէտք է լինեն:

«... Մեք (Թ. Զ. № 30) միշտ կը պաշտպանենք Էջմիածնի նշանակութիւնը... (և այլն)..., բայց եթէ երբեք կատարվին նորա մէջ այնպիսի իրողութիւններ, որոնցով կարող է վայր ընկնել նա, մեք... չենք զլանալ նաև այդ իրողութիւնների դէմ յարձակվել...»

«... Էջմիածնի և Էջմիածնականներ—սոքա բողո-

ւովն տարբեր բաներ են, որոնց չէ կարողանում «Մշակը» իրարից որոշել...»

Միթէ այստեղ հարկաւոր են որ և ինչ բացատրութիւններ. այս օտփեստեքական ձևերը ամենքին համար ակնյայտ են. կարծես պ. Թ. Զ. չէ իմանում, որ «Մշակը» եթէ յարձակվում է էջմիածնի անդործունէութեան վրա, այդ չէ նշանակում թէ «Մշակը» հերքում է, որ Էջմիածինը (իրեն ազգային հիմնարկութիւն) կարող է մեծ դեր խաղալ աղաչյին պատմութեան մէջ, ինչպէս և խաղացել է մի քանի անգամ, կարծես Թ. Զ. չէ հասկանում, որ Էջմիածնի վրա յարձակվել նշանակում է՝ յարձակվել նորա մէջ այժմեան գլխաւոր գործիչների վրա...:

Անս Էջմիածնի այս երեւելի պաշտպանողը ինչպէս է ուղում պաշտպանել Էջմիածինը:

«... Բանի քանի անգամ Էջմիածինը հաշիւ տուաւ Աղաչկերտացոյ փողոյ մասին, քանի քանի անգամ ասուեցաւ թէ հանգուցեալ Աղաչկերտացոյ գրութիւնները ամբողջ և անվնաս պահվում են Էջմիածնում, բայց «Մշակը» դու այժմ գոռում է թէ այդ փողերը կերուած են (?), դեռ ձեւում է թէ այդ գրութիւնները բոլորը (?) այրուած են...»:

Ինչ կը վերաբերի աղաչկերտացոյ փողերի մասին, այժմ էլ ոչ ոքի համար զաղտնիք չէ այն, ինչ հաղորդեց Հայկալը (Մշ. № 178), այսինքն սեպտեմբերի 26-ին եղել է Վ. Պօլսում ազգային ժողովի նիստը և ըստ առաջարկութեան պ. Պ. Գալաթեանի որոշվել է խնդրել Վ. Կաթողիկոսին, որ ժողոված դրամը գործածվի իր նպատակին: